

РУСКЕ РЕЧИ *ЕСТЬ* И *НЕТ* У ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНИМ РЕЧЕНИЦАМА И ЊИХОВИ СРПСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ

У раду се даје основна информација о руским егзистенцијалним реченицама са речима *естѣ* и *нетѣ*, и о њиховим еквивалентима у српском језику. У првом делу рада издвојена су два пара, односно пар парова образован од руских облика *естѣ*, *нетѣ* и *да* (пар *да* и *нетѣ*, пар *естѣ* и *нетѣ*) и дато је објашњење за његово издвајање. Други део рада описује егзистенцијалне реченице (непроширене и детерминаторима проширене) са глаголом *естѣ* и њихове српске еквиваленте. У трећем делу рада разматрају се егзистенцијалне реченице (непроширене и детерминаторима проширене) са глаголом *нетѣ* и њихови еквиваленти у српском језику. Четврти (и последњи) део рада садржи закључна разматрања.

Кључне речи: *естѣ*, *нетѣ*, *да*, егзистенцијалне реченице, проста реченица, глагол нулте конјугације.

0. Руске речи *естѣ*, *нетѣ* и *да* представљају веома фреквентан граматички и лексички део руског језика. Њихове синтаксичке функције као и граматички статус до данас нису у потпуности описани, како самостално, у самом руском језику, тако ни у конфронтирању са другим језицима. Постоје извесне недоумице у вези са припадношћу ових облика одређеној врсти речи, али и многа „празна места“ када се ради о њиховој синтаксичко-семантичкој анализи. Наш став није усамљен — професор др Радмило Маројевић у свом раду *Сѣрукѣура врѣѣа ријечи у савременом срѣском језику (у ѣоређењу са сѣарославенским и руским)* у делу који се тиче савременог руског језика истиче следеће: „Размотрићемо, укратко, и неке граничне случајеве који би, ако се убједљиво не уврсте у неку од постојећих врста ријечи, морали добити самосталан статус. (1) Облици *естѣ* и *нетѣ* у посесивним и

¹ maja.veljkovic@filfak.ni.ac.rs

егзистенцијалним реченицама те облици *нећ* у одричним и *да* у потврђним одговорима могу се посматрати као глаголи нулте конјугације. “ [Маројевић 2010: 109].

До неких одговора ћемо лакше доћи ако речи *есѣь*, *нећ* и *да* посматрамо као два пара, односно пар парова: пар *да*¹ и *нећ*¹ и пар *есѣь* и *нећ*¹.

1. Пар парова: пар *га*¹ и *нећ*¹ и пар *есѣь* и *нећ*¹. — Ради прецизности је лакше анализе од три руске речи *есѣь*, *нећ* и *да* образоваћемо два пара речи: пар *да*¹ и *нећ*¹ и пар *есѣь* и *нећ*¹.

Први пар, пар *да*¹ и *нећ*¹, састоји се од две речце — *да*¹ је потврђна, а *нећ*¹ одрична речца. Други пар, пар *есѣь* и *нећ*¹, чине два предикативна облика, односно два глагола нулте конјугације.

Иако на први поглед ово делује веома једноставно и јасно, постоје ситуације у којима се ове речи понашају другачије од уобичајеног.

а) Пар *га*¹ и *нећ*¹. — С обзиром на то да су у питању речце, речи *да* и *нећ* се у реченици не издвајају као посебни реченични чланови, тј. (најчешће) немају синтаксичку функцију. Углавном представљају потврђан или одричан одговор на питање, а могу изражавати и слагање или неслагање са констатацијом из реченице која им претходи.²

б) Пар *есѣь* и *нећ*¹. — О пару *есѣь* и *нећ*¹ било је речи у нашем магистарском раду („Посесивне реченице у руском језику и њихови еквиваленти у српском“), где је акценат био, као што се види из самог наслова, на посесивним реченицама. У овом раду бавићемо се егзистенцијалним реченицама са предикативним облицима, односно глаголима нулте конјугације *есѣь* и *нећ*¹.

2. Руске егзистенцијалне реченице са глаголом *есѣь*. — Руске егзистенцијалне реченице са глаголом *есѣь*³ имају, према *Руској граматици*, следећи апстрактни синтаксички образац (предикативная основа, структурная схема, отвлеченный синтаксический образец — в. РГ2 2005: 84): $N_1 - Vf$ (*Деньги есѣь*) [РГ2 2005: 97]. Ово је предикативна основа простих егзистенцијалних реченица, тј. егзистенцијалних реченица које нису проширене било каквим детерминаторима.

У оквиру сложене реченице, у егзистенцијалној реченици редослед главних реченичних чланова може бити обрнут: предикат изражен глаголом *есѣь* се може наћи испред именске речи у номинативу (најчешће

² Овај пар је предмет посебног рада (чија је тема пријављена за научни скуп *Наука и савремени универзитет* 2 који се, сада већ можда можемо рећи традиционално, одржава новембра месеца на Филозофском факултету у Нишу), тако да се у овом раду нећемо бавити том проблематиком.

³ Глагол нулте конјугације.

именице) која је у функцији граматичког субјекта. Српски еквивалент руског глагола *есѣть* веома често је облик српског глагола *постојаѣти*. У анализираној грађи посведочен је следећи пример:

Пусть любятя старые раз-
вратники и бегут высуня язык,
но *есѣть* чистая молодежь, кото-
рую надо беречь.

Дост Подр ч1 г2 III

Neka uživaju u tome stari
razvratnici i neka trče isplazivši
jezik, ali *postoji* čedna mladež
koju treba poštediti.

Dost D 30

Глагол *есѣть* је у функцији предиката и када је граматички субјекат исказан обликом множине (један од разлога за термин *глагол нулѣе конјугације*). Српски еквивалент је, у таквим случајевима, облик множине презента глагола *постојаѣти*. Погледајмо пример:

Всего глупее то, что ему нрави-
лась его фамилия именно пото-
му, что *есѣть* князья Долгорукие.

Дост Подр ч1 г1 VI

Najgluplje od svega je to što mu
se sviđalo njegovo prezime upra-
vo stoga što *postoje* kneževi Do-
lgoruki.

Dost D 17

Осим глагола *постојаѣти*, српски преводни еквивалент за руски глагол *есѣть* може бити и глагол *имаѣти*, тачније његови облици са значењем *постојаѣти, налазиѣти се негде* (в. РСМ 2007: 469). У ексцерпираној грађи посведочен је и пример:

Есѣть переселение. Смерти нет!
Црн ПерII 493

Има сеоба. Смерти нема!
Црњ ДкСИ 400

У зависности од контекста (или, понекад, ванјезичке ситуације) граматички субјекат може бити изостављен, како у руском тако и у српском језику:

Вопросов я наставил много, но
есѣть один самый важный [во-
прос] [...].

Дост Подр ч1 г1 V

Postavio sam mnogo pitanja, ali
ima jedno najvažnije [pitanje]
[...].

Dost D 15

Уколико егзистенцијалну реченицу проширимо локативним детерминатором, добићемо локативну реченицу:

В кармане есѣть деньги.

Локативни детерминатор може бити изражен и неодређеним заменичким прилогом, као у следећем примеру:

[...] хотя тогдашнего портрета ее, который где-то *есѣь*, я не видал.

Дост Подр ч1 г1 V

[...] mada njen portret iz tog vremena, koji negde *postoji*, nisam video.

Dost D 13

Локативни детерминатор може бити изражен и обликом локатива именске речи са предлозима *в* или *на*:

[...] другую же надо полгода разжевывать, прежде чем понять, что в ней *есѣь* [...].

Дост Подр ч1 г1 V

[...] drugu, međutim, treba pola godine potanko izučavati pre nego što se shvati šta u njoj *ima* [...].

Dost D 13

[...] ведь *есѣь* же на свете богатые люди!

П КД 26

Има ти на овом свету и богатих људи!

П КК 29

Уколико егзистенцијалну реченицу проширимо субјекатским детерминатором (израженим генитивом са предлогом *у*), добићемо посесивну реченицу 1. типа:

У меня есѣь деньги.

У примеру који следи субјекатски детерминатор исказан је генитивом личне заменице и предлогом *у*:

У тебя *есѣь* такой маленький ключик.

Чех ТСы 293

А ти *имаш* исти онакав мали кључић.

Чех ТСе 343

Постоје и прелазни случајеви егзистенцијалних реченица — посесивне реченице са обавезним просторним детерминатором:

У меня в кармане есѣь деньги.

У анализираној грађи посведочени су следећи примери:

Я говорил «хочу», а у *меня* были слезы на *глазах*.

Дост Подр ч2 г5 III

Рекао сам „да се смејем“, али су *ми* сузе биле у *очима*.

Дост Млад1 276

Рекао сам да се „смејем“ а у *очима* су *ми* биле сузе.

Дост Деч1 339

Входит Варя, на *по*ясе у нее
вязка ключей.

Чех ВС 321

Улази Варја; о *по*јасу јој висе
кључеви.

Чех Виш 371

Дакле, егзистенцијалне реченице са обликом *есѣ* јесу просте, личне, субјекатско-предикатске, самим тим двочлане реченице, састоје се од граматичког субјекта (који је истовремено и логички субјекат) и предиката који је изражен глаголом нулте конјугације *есѣ*. Могу бити непроширене и проширене.

У реченицама које представљају српске еквиваленте руских егзистенцијалних реченица са глаголом *есѣ* функцију предиката најчешће врше глаголи *имаѣи*, *по*сѣојати.

3. Руске егзистенцијалне реченице са глаголом *неѣ*⁴. — Руске егзистенцијалне реченице са глаголом *неѣ*⁴ имају, према *Руској граматици*, следећи апстрактни синтаксички образац: *Неѣ* N₂ (*Неѣ* времени) [РГ2 2005: 336]. Ово је предикативна основа простих одричних егзистенцијалних реченица, тј. егзистенцијалних реченица које нису проширене било каквим детерминаторима.

Овакве егзистенцијалне реченице су просте, безличне, дакле бесубјекатске, самим тим једночлане реченице, састоје се од предиката израженог глаголом нулте конјугације *неѣ* и граматичког објекта који је исказан генитивом.

Српски еквивалент за руски глагол *неѣ* у одричној егзистенцијалној реченици најчешће је облик глагола *немаѣи*. Погледајмо примере:

[...] дороги *неѣ*, и мгла кругом“.
П КД 15

[...] пута *нема*, а магла свуд
наоколо.

П КК 17

Летние московские вечера бесконечны, темнеет только к одиннадцати, и вот ждешь, ждешь — ее все *неѣ*.

Б С 24

Letnje moskovske večeri su beskraјne, smrkava se tek oko jedanaest, i sve чекаш, чекаш, а nје nikako *нема*...

В S 46

[...] я не потешать его нанялся, а заниматься делом, а когда дела *неѣ*, то надо покончить и т. д., и т. д.

Дост Подр ч1 г2 III

[...] nisam stupio na službu da ga zabavlјam već da radim posao, а ako posla *нема* nemam šta tu tražiti itd., itd.

Dost D 35

⁴ Исто.

— Ни души *нећ*, — бормотал
он, — ни бога...

Црн ПерI 54

Душе *нема*... као што ни Бога
нема...

Црњ Сео 57

И егзистенцијалне реченице са обликом *нећ* могу бити проширене субјекатским, објекатским или адвербијалним детерминатором. У зависности од врсте детерминатора имаћемо локативне, посесивне реченице или неки други (под)тип егзистенцијалних реченица. Погледајмо примере локативних реченица (егзистенцијалних реченица са адвербијалним локативним детерминаторима):

Може, их уж и на свете *нећ*.

Ч Нс 382

Можда их *нема* више на свету.

Ч Убп 175

Ивана Кузьмича дома *нећ* [...].

П КД 23

Иван Кузмич *није* код куће [...].

П КК 26

У реченицама које представљају српске еквиваленте руских одричних егзистенцијалних реченица са глаголом *нећ* у функцији предиката најчешће су безлични облици глагола *немајти*, а срећу се и облици глагола (*не*) *постојати*.

Есть переселение. Смерти *нећ*!

Црн ПерII 493

Има сеоба. Смерти *нема*!

Црњ ДкС 400

Када је у формално егзистенцијалној реченици доминантно квалификативно значење, преводни еквивалент у српском језику биће такође нешто другачијег типа од уобичајеног, односно нећемо имати глаголе *немајти* или (*не*) *постојати*. Погледајмо пример посведочен у анализирајној грађи:

Знала, што давно *вас нећ*
прежнего, [...].

Б Та 6

Znala sam da odavno *niste onaj*
pređašnji, [...].

В Тd 25

Уколико се ради о пословици или изреци која садржи глагол *нећ*, такође не важе општа правила када је у питању превод на српски језик. Веома често за исту пословицу или изреку постоје различити еквиваленти, различита преводилачка решења, у зависности од самог преводиоца. У грађи је посведочен следећи пример:

На грех мастера *ней̄*.

П КД 24

Грешити је најлакша мајсторија.

П КК 27

Иако се можда не издвајају у засебан тип, можемо приметити да постоје егзистенцијалне реченице чија се специфичност огледа у обавезним следећим деловима: одрична заменица *ничего*, глагол *ней̄*, компаратив придева. Поред глаголског облика *нема*, најчешћи српски преводни еквивалент руског глагола *ней̄* у овим реченицама јесте глаголски облик *није*. Следе примери руских егзистенцијалних реченица са оба ова преводна еквивалента:

К делу; хотя ничего *ней̄*
мудренее, как приступить к
какому-нибудь делу [...].

Дост Подр ч1 г1 I

Dakle, na posao; mada *nije* ništa
teže nego pristupiti nekom poslu
[...].

Dost D 7

И он прав: ничего *ней̄* глупее,
как называться Долгоруким, не
будучи князем.

Дост Подр ч1 г1 III

I on ima pravo: *nema* ništa
gluplje nego da se prezivaš
Dolgoruki, a da nisi knez.

Dost D 10

4. Закључна разматрања. — О руским егзистенцијалним реченицама са глаголима *есѣ̄* и *ней̄*¹¹ и њиховим српским еквивалентима до сада није урађено истраживање које би на једном месту систематизовало, описало и објаснило, како са формално--граматичког, тако и са логичко-семантичког становишта, ове руске реченице којима се изражава постојање и/или непостојање нечега.

Ексцерпирана грађа помогла нам је да у великој мери разграничимо начине изражавања егзистенцијалности, тако да смо егзистенцијалне реченице разврстали, с једне стране, према врсти предиката, а с друге стране, према томе да ли се ради о непроширеним или детерминаторима проширеним реченицама. Њихови српски еквиваленти донекле су допринели прецизнијем опису и тачнијој класификацији ових руских реченица.

У уводном делу дали смо основну информацију о руским речима *есѣ̄*, *ней̄* и *да*.

У првом делу рада, ради лакше и прецизније, тачније анализе, од ових речи образовали смо два пара, односно пар парова: пар *да*¹ и *ней̄*¹ и пар *есѣ̄* и *ней̄*¹¹.

Други део рада разматра руске егзистенцијалне реченице са глаголом *есѣ̄* и њихове српске еквиваленте. Даје се њихови основни апстрактни синтаксички образац, а затим се анализирају реченице проширене детерминаторима.

У трећем делу рада анализирају се руске егзистенцијалне реченице са глаголом *ней*, њихови српски еквиваленти, а поред основног апстрактног синтаксичког обрасца и детерминаторима проширених реченица представљени су и специфични случајеви — руски фразеологизми, пословице и изреке које у свом саставу имају глагол *ней* и њихови српски еквиваленти, умногоме различити у односу на претходно дате.

С обзиром на то да је овај рад настао у оквиру истраживања које је вршено у току израде докторске дисертације чијом темом је обухваћена и ова проблематика, евентуалне недоречености биће отклоњене у максималној мери коју дозвољава необухватљив и непрекидан развој науке, а посебно живи предмет лингвистике — језик, у свој својој незадрживој али константној промени.

Цитирана литература

- МАРОЈЕВИЋ 2010: Радмило Маројевић, „Структура врста ријечи у савременом српском језику (у поређењу са старославенским и руским)“, Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, *Интердисциплинарност и јединство савремене науке*, филолошке науке, зборник радова са научног скупа (Пале, 22–24. мај 2009.), Књига 4, том 1, 109.
- РГ2 2005: *Русская грамматика*. Том II, Москва: Российская академия наук, Институт русского языка им. В. В. Виноградова (1980).
- РМС 2007 — *Речник српскога језика*. Матица српска. Нови Сад, 2007.

Извори

- Б С — Иван Бунин. «Степа» в *Темные аллеи*. В *Париже*. (рассказы). М.: АСТ: АСТ МОСКВА; Харьков: «Фолио». 2008.
- Б Та — Иван Бунин. «Темные аллеи» в *Темные аллеи*. В *Париже*. (рассказы). М.: АСТ: АСТ МОСКВА; Харьков: «Фолио». 2008.
- Дост Деч1 — Ф. М. Достојевски. *Дечко*. књ. 1. Превели Милена и Радмило Маројевић. Београд: Српски фонд словенске писмености и словенских култура. Горњи Милановац; Дечје новине. Москва: Радуга. 1992. (штампано у Москви).
- Дост Млад1 — Ф. М. Достојевски. *Младић*. књ. 1. Превео Милош Ивковић. Издавачка радна организација „Рад“. Београд, 1981.
- Дост Подр — Ф. М. Достоевский. *Подросток*.

- http://az.lib.ru/d/dostoevskij_f_m/text_0090.shtml 10.07.2011.
- П КД — А. С. Пушкин. *Кайиџанская дочка*. Издательство «Русский язык». Москва. [1974.]
- П КК — А. С. Пушкин. *Кайеџанова кћи. Дубровски*. Превео Божидар Ковачевић. Просвета. Делта прес. Београд. 1988.
- Црн ПерI — М. Црњанский. *Переселение I*. Перевод с сербскохорватского И. Дорбы. Художественная литература. М. 1978.
- Црн ПерII — М. Црњанский. *Переселение II*. Перевод с сербскохорватского И. Дорбы. Художественная литература. М. 1978.
- Црњ ДкСП — М. Црњански. *Друга књига Сеоба II*. ЗУНС. Београд. 2002.
- Црњ Сео — М. Црњански. *Сеобе*. ЗУНС. Београд. 2002.
- Чех Виш — А. П. Чехов. Сабрана дела. Књига десета. Дrame. *Вишњик*. Превео Кирил Тарановски. НОЛИТ. Београд. [1981.]
- Чех ВС — А. П. Чехов. Собрание сочинений в восьми томах. Том 7. *Вишневый сад*. Би-блиотека «Огонек». Издательство «Правда». Москва. 1970.
- Чех ТСе — А. П. Чехов. Сабрана дела. Књига десета. Дrame. *Три сестре*. Превео Кирил Тарановски. НОЛИТ. Београд. [1981.]
- Чех ТСы — А. П. Чехов. Собрание сочинений в восьми томах. Том 7. *Три сестры*. Библиотека «Огонек». Издательство «Правда». Москва. 1970.
- Чех Чай — А. П. Чехов. Собрание сочинений в восьми томах. Том 7. *Чайка*. Библиотека «Огонек». Издательство «Правда». Москва. 1970.
- Ч Нс — А. П. Чехов. Собрание сочинений в восьми томах. Том 6. *На свяџках*. Библиотека «Огонек». Издательство «Правда». Москва. 1970.
- Ч Убп — А. П. Чехов. Сабрана дела у 14 књига. [Књига XII]. *Уз божићње ѓразнике*. Превод Д-р Д. Марића. Народна просвета. Београд. 1939.
- В S — Ivan Bunjin. „Stjopa“ u *Tavni drvoredi*. Prevod i predgovor Zlata Kocić. Nolit. Beograd, 1991.
- В Td — Ivan Bunjin. „Tavni drvoredi“ u *Tavni drvoredi*. Prevod i predgovor Zlata Kocić. Nolit. Beograd, 1991.
- Dost D — F. M. Dostojevski. *Dečko*. Preveli Radmilo Marojević i Milena Marojević. Izdavačka radna organizacija „Rad“. Beograd. 1988.

Майя З. Велькович

РУССКИЕ СЛОВА *ЕСТЬ* И *НЕТ* В ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ И ИХ СЕРБСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ

Резюме

В настоящей статье дается основная информация о языковых средствах для выражения экзистенциальности русскими экзистенциальными предложениями с глаголами *есть* и *нет*, приводятся примеры русских предложений и их сербские эквиваленты. В первой части работы выделяется пара пар русских словоформ *есть*, *нет* и *да* (пара *да* и *нет*, пара *есть* и *нет*) и дается способ их выделения. Предметом второй части работы являются экзистенциальные предложения с глаголом *есть* и их сербские эквиваленты. В третьей части работы рассматриваются экзистенциальные предложения с глаголом *нет* и их эквиваленты в сербском языке. В четвертой (последней) части работы даются выводы.

Ключевые слова: *есть*, *нет*, *да*, экзистенциальные предложения, простое предложение, глагол нулевого спряжения.